

משפטים ישרים
הרב מואיז נבון

שמות פרק כא (א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם :

רמב"ן שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק א

... ואלה המשפטים כנגד "לא תחמוד", כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממוני יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו, לפיכך אמר תשים לפניהם משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין. וכן אמרו במדרש רבה (שמות ל טו) כל התורה כלה תלויה במשפט, לכן נתן הקדוש ברוך הוא דינין אחר עשרת הדברות.

מדרש אגדה (בבב) שמות פרק כא סימן א

ואלה המשפטים. כל דיין שדן דין אמת לאמתו, כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, כתיב במשה "ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב" (שמות יח ג), וכתוב במעשה בראשית "ויהי ערב ויהי בקר" (בראשית א ה):

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין; רבא אמר: מילי דאבות; ואמרי לה: מילי דברכות.

חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

לקיים מילי דנזיקין רבינא אמר דאבות ואיכא דאמרי מילי דברכות. יש מפרשים ובכל חדא מהני אמרינן מילי דחסידותא, בניזקין הא דחסידים הראשונים מצניעין, ובאבות האומר שלי שלך ושלך שלך חסיד, ובברכות הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין כו'. יראה כי חסיד נאמר על מי שעושה מעשיו על צד היותר טוב כמאמרם פ"ק דע"ז במעלות הטוב עשרה דברים זהירות מביאה לידי זריזות כו' וחשיב למעלה עליונה חסידות מביאה לידי רוח הקודש ולפי שיש לאדם במעשיו הטובות ג' חלקים דהיינו טוב לשמים. וטוב לבריות. וטוב לעצמו. קאמר רב יהודה מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין דאזי יכול לתקן מעשיו שיהיה טוב לבריות ורבא קאמר דלקיים מילי דאבות דאזי יתקן מעשיו שיהיה טוב לעצמו במדות ואמרי לה דלקיים מילי דברכות דאזי יתקן שיהיה טוב לשמים וכל אחד מהני אמוראי נקט כל אי מהני ג' מיני חלוקים במעשים טובים של אדם וק"ל:

ספר החינוך מנין המצוות משפטים

יש בה שש עשרה מצוות עשה ושמונה מצוות לא תעשה

מצות בית דין לדון בדין השואל	מצות בית דין לדון בנוקי בהמה	מצות דין עבד עברי
מצות בית דין לדון בדין מפתה	שלא לאכול שור הנסקל	מצות יעוד של אמה העבריה
שלא להחיות מכשף	מצות בית דין לדון בנוקי הבור	מצות פדיון אמה העבריה
שלא להונות הגר בדברים	מצות בית דין לדון גנב בתשלומין ...	שלא ימכור אמה עבריה הקונה ...
שלא להונות הגר בממון	מצות בית דין לדון בנוקי הבער	שלא לגרוע שאר כסות ...
שלא לענות יתום ואלמנה	מצות בית דין לדון בנוקי האש	מצות בית דין להרוג בחנק המחוייב
	מצות בית דין לדון בדין שומר חנם	שלא להכות אב ואם
	מצות בית דין לדון בטוען וכופר	מצות דיני קנסות
	מצות בית דין לדון בדין נושא...	מצות בית דין להרוג בסייף ...

ספר החינוך מצוה נז

מצות בית דין לדון בדין שומר חנם

לדון בדין שומר חנם, שנאמר [שמות כ"ב, ו'] כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגו', ובא הפירוש שפרשה זו נאמרה בשומר חנם, ולפיכך פטר בו את הגניבה. ופירוש חנם הוא שלא קיבל הנפקד שום שכר על שמירת הפקדון.
השורש ידוע. ...

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן. ובית דין העובר עליה, ביטל עשה.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מז עמוד א

מתני'. הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ושברה בהמתו של בעל הבית - פטור, ואם הוזקה בהן - בעל הקדרות חייב, ואם הכניס ברשות - בעל החצר חייב. הכניס פירותיו לחצר בעה"ב שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית - פטור, ואם הוזקה בהן - בעל הפירות חייב, ואם הכניס ברשות - בעל החצר חייב. הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא [עמוד ב] ברשות, ונגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית - פטור, נגח הוא שורו של בעל הבית - חייב; נפל לבורו והבאיש מימיו - חייב; היה אביו או בנו לתוכו - משלם את הכופר. ואם הכניס ברשות - בעל החצר חייב, רבי אומר: בכלן אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור.

רבי	רבנן	רשות/קבלה	הצד/בית
ש"ח	ש"ח	ר	ח
ש"ח	ש"ח	ק	ח
ש"ח	ש"ח	ר	ב
ש"ח	ש"ח	ק	ב

שולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן רצא

סעיף א - שומר חנם פטור בשבועה מגניבה ואבידה, ואינו חייב לשלם כי אם בפשיעה [ז"א : רשלות].

סעיף ב - שומר חנם הוא שהפקיד אצלו כסף או כלים או בהמה או כל דבר לשמור והוא קבל עליו לשומרו. ואפילו לא קבל בפירוש, אלא שאמר לו : הנח לפני, הוא שומר חנם. ...

סעיף ג - בקש מחבירו שיתן רשות להכניס בהמתו או פירותיו לחצירו, ונתן לו רשות ולא פירש כלום בשמירתו, אינו חייב בשמירתו כלל.

ש"ך (ח) - דוקא בחצר אבל אם הכניס ענינו לבית בעל הבית ברשות סתמא דמילתא קביל עליה **בעה"ב נטירותא** [שמירתה] אפי' לרבי כן הוא

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קא עמוד ב [עם תרגום]

ההוא גברא דקנה סירה של יין, לא מצא מקום להניחו. אמר ליה לההיא איתתא : האם יש לך מקום להשכיר לי? אמרה ליה : לא. אזל קדשה, והיא נתנה לו מקום לשמור היין. אזל לביתה, כתב לה גיטא, שדר לה. אזלא איהי, השכירה סבלים להוציא את היין אל הרחוב ושילם להם מהיין עצמו. אמר רב הונא בריה דרב יהושע : כאשר עשה כן יעשה לו, גמולו ישוב בראשו, ...

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שוכר סימן שיט סעיף א

מי שהכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו, או שהטעהו עד שהכניס פירותיו, והניחם והלך, יש לבעל הבית למכור לו מאותם הפירות כדי ליתן שכר הפועלים שמוציאין אותם ומשליכים אותם לשוק. ומדת חסידות הוא שיודיע לבית דין וישכירו במקצת דמיהם מקום, משום השבת אבידה לבעלים, אף על פי שלא עשה כהוגן. ויש אומרים דצריך להודיעו תחלה, ואם נאנסו לאחר שהודיעו, פטור (הרא"ש וטור).

ט"ז חושן משפט סימן שיט

... לענין דרמב"ם מיירי כאן שהוא צריך למקום שהפירות מונחים שם דהוי דומיא דממלא חצר חבירו כו' שזכרנו, אבל אם אינו צריך ה"ל זה נהנה וזה לא חסר, אלא דמ"מ אם הוא מודיע שאינו מרוצה להיות נשכר לו ודאי גם בזה הדין עמו, כן נ"ל לדעת הרמב"ם, ... וכן נראה לענין דהלכה דכל זמן שהוא צריך לאותו מקום א"צ להודיע כלל כההיא דהמנחת, ... וכן בחלוקה השניה שהטעהו, א"צ להודיעו כיון שלא עשה כהוגן, ... וכן מוכח לענין דמסוגיא דהשו"א [ב"מ ק"א ע"ב] ... ואמר רב הונא גמולו ישוב בראשו כאשר עשה כן יעשה לו, ולא הוזכר שם הודעה שהודיעתו תחילה, ואדרבה מוכח שם שלא היתה הודעה, דאילו היתה מודיעתו לא היה רב הונא צריך להביא קרא דגמולו ישוב וגו', דמי יכריח לשום אדם להיות נשכר שלא ברצונו כיון שהוא מודיעו שאינו רוצה להיות נשכר לו, אלא ודאי מיירי שלא הודיעתו ולא היתה צריכה לאותו מקום, משו"ה הוצרך רב הונא לפוטרה מטעם שעשו שלא כהוגן, אבל באין צריך לאותו המקום אין רשות להוציאו עד שיודיעו תחילה, כנלע"ד עיקר :

שם ללא רשות	צריך למקום	אין צריך להודיע (ט"ז)	צריך להודיע (רמ"פ)
שם ללא רשות	אינו צריך למקום	זה נהנה וזה לא חסר	
שם ללא רשות	אינו צריך למקום אבל אינו מרוצה	צריך להודיע	
שם בערמה	אינו צריך למקום אבל אינו מרוצה	אין צריך להודיע (ט"ז)	צריך להודיע (רמ"פ)

אגרות משה ח"מ חלק ב סימן נו - בענין אחד שהניח סחורה במחסן של אחר לזמן קצוב ועבר הזמן.

- ... הנה בדבר אחד שהניח אצלו סחורה של קופסאות לאתרוגים עוד לפני שנתים ימים באשר שקנה מע"כ ממנו סחורה בעד אלף דאלאר /דולר/ ובשביל זה הסכים מע"כ שיניח הסחורה שלו בהמחסן בלי שכר על זמן שני חדשים שאז יבא ויקבלם ועד היום לא בא לקבלם, אך בשנה העברה בא על איזה רגעים ואמר שיבא תיכף אבל לא בא, ומע"כ צריך להמקום ומוכרח לפנות סחורה שלו ולא ידוע למע"כ מקום מגורו של האיש שלא נתן לו האדרעס /הכתובת/ שלו, ורוצה מע"כ לידע איך לעשות.
- ... אבל אף שמע"כ אינו ש"ח מ"מ להזיק בידים ודאי הא אסור וגם מתחייב ע"ז, וכשיוציאם לחוץ הוא כמזיק בידים כיון שהוא מקום הפקר לגנבים. ואף שאיתא בב"מ דף ק"א ע"ב בההוא גברא דהטעה להאתא ... **אבל ברור לענין שאף שעשה לה עולה גדולה אסורה להזיק בידים להשליך לחוץ**, ועיין **ברא"ש** שם פ"ח סי' כ"ו שכתב וצריכה להודיעו ואם נאנס אחר שהודיעה פטורה, דאחרי שהודיעה אותו שיבא לשמור שוב אינה חשובה מזיק, והרמב"ם ... נראה דסובר דכיון שבעל הסחורה נמצא כאן הי"ל לידע שישליך לחוץ והוי זה כהודעה, ... דהרי אף דפורץ גדר לפני בהמת חברו ... להרמב"ם פ"ד מנ"מ ה"ב חייב ... בהוציאוהו אף שלא לגזלה אלא כדי לאבדה חייב על הבהמה כשנאבדה לכו"ע ... וכ"ש להרמב"ם שמחייב על הבהמה עצמה שנאבדה אף רק בפורץ הגדר שהיה שומרה, שודאי יש לו לחייב בהוציא הפירות להשוק, ולכן מוכרחין לומר דמש"כ הרמב"ם דמשליך לחוץ הוא מטעם דבעל הפירות הוא בעיר ויש לו להבין שישליך לחוץ שלכן הי"ל להיות כאן ולשמור ואין לאסור עליו כמו בהודעה להרא"ש. ...
- ... ולכן אף שמע"כ כיון שאמר לבעל הקופסאות שיבא ויקחם שאינו שוב אף שומר חנם וגם יש להחשיב כהכניס קופסאותיו שלא ברשות במה שהניחם שלא ברשות, דלהרמב"ם והמחבר מכניס פירותיו שלא מדעתו הוא כהדין דעובדא דב"מ בההיא איתתא דלעיל, מ"מ כיון שאינו בעיר אסור להוציאם לשוק, ...
- אבל אם מע"כ רוצה לשכור מקום משומר ולהעביר לשם הקופסאות שלו ודאי רשאי למכור קופסאות כפי הסד הצריך לשכירות המקום וכפי שצריך לשכר ההעברה ממקומו להמקום שישכור, ...

פתחי חושן הלכות פקדון ושאלה פרק ז הערה ו - [במקרה שלבעה"ב יש לו צורך למקום ואין לו דרך להודיע למפקיד ללא רשות, על הבעה"ב למכור את כל חפצי המפקיד ולשמור כספו עד שהוא יבוא].

ציון במשפט תפדה ושב"ה בצדקה (ישעיהו א:כו)